

անապատ և անմարդաբնակ տեղերում եղբայրանոցներ և մենաստաններ և ճգնողների համար խրճիթներ: Սրանց վրա հայր և վերահսկիչ է նշանակում Շաղիտային, Եպիփանին, Եփրեմին և Գինդին Սլկունյաց ցեղից և ուրիշ մի քանիսին:

Եվ նախարարական ցեղերի միջից վերացնում է այս երկու բանը.- առաջին՝ խնամիրությունը մերձավոր ազգականների միջև, որ գործադրում էին սեպուհական ազնվականության համար աչք տնկելով և երկրորդ՝ որ մեռածների վրա ոճիրներ էին գործում հեթանոսական սովորությամբ: Այնուհետև մեր երկրի մարդիկ արդեն բարբարոսների պես այլանդակված չէին, այլ քաղաքացիների նման համեստացած:

ԻԱ

ԱՐՇԱԿԻ ԵՂԲՈՐ՝ ՏՐԴԱՏԻ ՍՊԱՆՎԵԼԸ, ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԵՍԻ՝ ԲՅՈՒԶԱՆԴԻՈՆ
ԳՆԱԼՆ

ՈՒ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ ԵՏ ԴԱՐՁՆԵԼԸ

Վաղենտիանոսն անիրավ մարդկանց վերաբերմամբ շատ խիստ ու ահավոր էր, նա շատ իշխաններ սպանեց հափշտակության պատճառով, և Ռոդանոս անունով մի ներքինապետ կենդանի այրեց, որովհետև ինքը երեք անգամ հրամայեց, բայց նա չվերադարձրեց մի այրի կնոջից հափշտակած գույքը: Նույն այն օրը հասան նրա այն պատգամավորները, որոնց ուղարկել էր Հայաստան և նրան ավելի զայրացրին՝ Արշակի խրոխտալու դեպքը պատմելով: Եվ որովհետև նա բարկացած դրության մեջ էր, հրամայեց սպանել Արշակի եղբայր Տրդատին՝ մանուկ Գնելի հորը, և Թեոդոսին պատվիրեց ծանր գորքով հայոց վրա շարժվել: Երբ նա Հայաստանի սահմանները հասավ, Արշակը զարհուրեց, նրան ընդառաջ ուղարկեց Մեծն Ներսեսին, խնդրեց հաշտվել, խափանված հարկերը լիովին վճարեց և Ներսեսին շքեղ ընծաներով նրա հետ ուղարկեց Բյուզանդիոն: Նա գնալով՝ թագավորին հանգստացնում է, շատ մեծարվում է նրանցից և պատանդները խնդրում՝ ետ է առնում ու վերադառնում: Եվ կայսրի ցեղից Ոլիմպիադա անունով մի կույս կին է բերում Արշակին: Բայց կայսրը բարերարություն անելով մանուկ Գնելին, նրա հոր՝ Տրդատի իրենց ձեռքով կատարված անմեղ մահվան համար տալիս է հյուպատոսության պատիվ և շատ զանձեր: Տիրիքը սրա վրա նախանձելով՝ շարունակ մտածում էր նրան չարիք գործել, հարմար օրվան սպասելով:

Իսկ Գնելը եկավ Կվաշ ավանը Արագած կոչված լեռան ստորոտում, իր կուրացած Տիրան պապի մոտ, որ դեռ կենդանի էր: Տիրանը դառնապես ողբաց իր Տրդատ որդուն՝ Գնելի հորը, ինքն իրեն պատճառ համարելով նրա սպանվելուն, ուստի Գնելին է տալիս իր բոլոր ունեցածը և գյուղերի ու դաստակերտների կալվածները և հրամայում է հենց նույն Կվաշ ավանում բնակվել: Այնուհետև Գնելը կին է առնում Սյունյաց ցեղից մի ոմն Փառանձեմի և թագավորավայել հարսանիք անելով առատառատ պարզներ է տալիս բոլոր նախարարներին: Սրանք նրան հավանելով ու սիրելով՝ իրենց զավակներին նրան հանձնեցին, որոնց նա փառավոր զարդարեց զենքերով ու զարդերով: Սրա համար նրան ավելի ևս սիրեցին: Այստեղ ահա Տիրիթն առիթ գտավ մատնության: Նա եկավ թագավորի մոտ իր բարեկամ Վարդանի հետ, որ թագավորի զինակիրն էր և Մամիկոնյան տոհմից, ասում են.»Միթե չգիտես, որ Գնելը միտք է դրել քեզ սպանել և քո փոխարեն թագավորել: Ահա տես, թագավոր, այս բանի ապացուցները, Գնելը բնակվեց Այրարատում, ձեր թագավորական կալվածում, և բոլոր նախարարները սրտով նրան են հարած: Կայսրներն այդ դավը սարքելով՝ նրան հյուպատոսության պատիվ տվին և շատ մեծ գանձ, որով նա նախարարներին գրավեց»: Վարդանը երդվում էր թագավորի արևով և ասում. «Ես իմ ականջովս լսեցի Գնելից, որ ասում էր, թե ես իմ հորեղբորը չեմ թողնի իմ հոր մահվան վրեժը, որ նրա պատճառով եղավ»:

Արշակը այս բանին հավատալով՝ նույն Վարդանին ուղարկում է Գնելի մոտ, թե «Ինչու բնակվեցիր Այրարատում և հայրենական կարգը խանգարեցիր: (Որովհետև սովորությունն այնպես էր, որ Այրարատում բնակվի միայն թագավորը և նրա մի որդին, որին պահում էին իբրև թագավորին հաջորդ, իսկ մյուս Արշակունիներն ապրեն Հաշտյանք, Աղիովիտ և Առբերանի գավառներում, արքունական եկամուտներով և ուտեստով): Արդ՝ դու պետք է ընտրես երկուսից մեկը, կամ մահ ընդունել, կամ Այրարատից հեռանալ և քեզանից հեռացնել նախարարների որդիներին»: Գնելն այս լսելով՝ թագավորի հրամանը կատարեց ու գնաց Աղիովիտ և Առբերանի: Բայց նրա պապ Տիրանը խիստ խոսքեր ուղղեց իր Արշակ որդուն, որի պատճառով իր սենեկապետների ձեռքով խեղդամահ եղավ՝ Արշակի գաղտնի հրամանով և թաղվեց նույն Կվաշ ավանում, չարժանանալով իր հայրերի գերեզմանին, գուցե նա հատուցումն արավ Աստծու մարդու՝ Դանիելի մահվան: Ինչ չափով որ չափեց, նրանով էլ ինքը չափվեց, ինչպես ասված է Սուրբ գրքում:

Սրանից հետո թագավորը որսի գնաց Մասիսի թիկունքում իր սիրած Կոզայովիտ գավառը: Սաստիկ մեծ որս եղավ, և Արշակ խմելիս պարծենում էր, թե իրենից առաջ ոչ մի թագավորի ժամանակ այսքան բազմաթիվ երե չի կոտորվել մի ժամում: Այստեղ Տիրիթն ու Վարդանը նորոգում են իրենց նենգությունն ասելով, թե Գնելը այդ օրերում ավելի շատ երեներ է սպանել իր լեռան վրա, որ Շահապիվան է կոչվում, որ նրան հասել էր նրա մոր պապից՝ Գնել Գնունուց: Ուստի Արշակը Գնելին այսպիսի հրովարտակ է ուղարկում:

Արշակի թուղթը Գնելին

«Մեծ Հայքի թագավոր Արշակը իր Գնել որդուն ողջունում է:

Այստեղ Ծաղկանց լեռան ¹⁶² վրա, անտառոտ և ջրավետ տեղում ընտրիր և պատրաստիր առատ որսով տեղ, որպեսզի մենք գանք և թագավորավայել որսի հանդիպենք»:

Հրովարտակն ուղարկելուց հետո Արշակն իսկույն գնաց, մտածելով, որ եթե Գնելը հրամանի համաձայն չի կատարել, նրան կապի, իբրև թե նա դժկամակել է թագավորի ուրախանալուն: Բայց երբ գալիս տեսնում է որսի այնպիսի պատրաստություն և երեների այնպիսի բազմություն, որ նա երբեք չէր տեսել, խոցվում է սրտում նախանձից ու կասկածներից, և հրամայում է նույն Վարդանին՝ որսատեղում Գնելին սպանել, իբր թե պատահմամբ, նետը որսի վրա արձակելիս՝ նրան է դիպել: Այս հրամանն ստանալով՝ նա իսկույն կատարում է, ոչ այնքան թագավորի հրամանի պատճառով, որքան իր սիրելի Տիրիթի կամքը կատարելով: Իսկ Արշակը Գնելի դին նախարարների հետ Աղիովտի դաշտն իջեցնելով՝ թաղում է արքունական Զարիշատ քաղաքում և անմեղ ձևանալով՝ մեծ կոծ է կատարում:

162 Բնագրում գրված է. «Ի լերինդ Ծաղկաց զպարկացիր ջրով», որ մենք թարգմանեցինք սննդառատ և ջրավետ տեղում:

ԻԴ

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԱՐՇԱԿԸ ՀԱՆԴԳՆԵՅ ԳՆԵԼԻ ԿՆՈՋՆ ԱՌՆԵԼ, ՈՐԻՅ ԾՆՎԵՅ ՊԱՊԸ

Թեպետ կարծում էր Արշակ, թե այդ չարիքները թաքուն գործեց, բայց ինչ որ չի ծածկվում Աստծու ամենատես աչքից, հայտնի է դառնում և երկրին, ի սարսափ հանցավորների, ինչպես Տիրանի և Գնելի մահը: Երբ բոլորն այս բանը իմացան, իմացավ նաև Մեծն Ներսեսը, որ անիծելով Արշակին և սպանության առիթ եղողին, գնաց սուգ նստավ երկար օրեր, ինչպես Սամվելը Սավուղի համար: Իսկ Արշակը չզղջաց, չապաշխարեց, այլ անամոթաբար սպանվածի գանձերին և ժառանգությանն աչք տնկելով, դեռ նրա կնոջը՝ Փառանձեմին էլ իրեն կին առավ, որից ծնվեց մի պատանի, որ կոչվեց Պապ:

Այս Փառանձեմը մի անլուր և անկարելի չարիք գործեց, որից լսողները պիտի սարսափեն: Մի անարժան և սուտանուն քահանայի ձեռքով մահացու դեղ խառնեց կյանքի դեղի մեջ (հաղորդություն) և տվեց Ուխտադադային՝ Արշակի առաջին կնոջը, և նրան կյանքից զրկեց, նախանձելով նրա տիկնության վրա: Նույնպես և Արշակի ձեռքով սպանել է տալիս Վաղինակին և նրա տեղ նշանակում է իր հորը՝ Անտիոքին:

ԻԵ

ՏԻՐԻԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Երբ Շապուհը հյուսիսային ազգերից խաղաղվեց և պատերազմներից հանգիստ առավ՝ արտահայտեց իր բարկությունը Արշակի վրա, որ նա այնքան տարիներ հարկ է տալիս կայսրին, և ոչ իրեն: Այս պատճառով Արշակը արժանավայել ընծաներով նրա մոտ է ուղարկում Տիրիթին և նրա սիրելի Վարդանին՝ հաշտություն խնդրելու համար: Բայց Շապուհը որովհետև ուզում էր հույներից վրեժխնդիր լինել անցյալ պատերազմների համար, ինքը գնում է նրանց դեմ պատերազմի, ուստի և խնդրում է մեր Արշակ թագավորին, որ իր հետ գնա հայոց բոլոր զորքերով: Բայց Արշակը պատճառներ բերելով, չկամեցավ անձանք գնալ, այլ մի փոքր զունդ ուղարկեց Շապուհի հետևից:

Իսկ ինքը Տիրիթի վրա բարկանալով, զրկում է պատվից, իբրև թե այդ բանը կատարվեց նրա թելադրանքով, որովհետև նա աստում էր հույներին: Թագավորին ավելի գրգռում էր նրա զինակիր Վասակը, որ եղբորը նախանձում էր մի հարձ աղջկա պատճառով: Ուստի թագավորը նրանց (Տիրիթին ու Վարդանին) սաստիկ նախատեց,

ամոթալի վիրավորական խոսքերով: Իսկ նրանք այսպիսի անպատվություն և պարսավանք տանել չկարողանալով՝ զատվեցին Արշակից և դիմեցին գնացին Շապուհի մոտ: Սրա վրա ավելի գայրանալով՝ Արշակ հրամայում է նույն Վասակին՝ նրանց հետևից ընկնել բազմաթիվ գնդով և նրանց սպանել, որտեղ որ նրանց հասնի: Վասակն անփույթ չեղավ այս հրամանը կատարելու, թեպետ Վարդանը իր եղբայրն էր: Այս կերպով Գնելի անմեղ արյան վրեժը պահանջվեց ամբարիշտ Տիրիթից, ինչպես անիծել էր Ներսեսը, և Վարդանից, որին վիճակվեց իր հարազատ եղբորից սպանվել:

ԻԶ

ՇԱՊՈՒՀԻ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ ԿՐԵԼԸ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՈՒՄ

Իսկ Շապուհը գալիս հասնում է մեր Տիգրանակերտ քաղաքը: Նրան դեմ են կանգնում քաղաքի մարդիկ և քաղաքապահ զորքը, որովհետև Սյունյաց Անտիոք նահապետը, որ Արշակի աներն էր և քաղաքի վերակացուն, հրամայեց քաղաքի դռները կողպել Շապուհի առաջ: Եվ ոչ միայն արգելեց մտնել, այլև ոչ պատգամավորներ ուղարկեց նրա մոտ, ոչ էլ նրա ուղարկածներին ընդունեց: Տեղի ունեցավ խիստ կռիվ, որի ժամանակ շատ պարսիկների սպանեցին: Շապուհի զորքը պարտություն կրելով նորից Մծբին դարձավ: Երբ զորքը հանգստացավ ու կրած նեղություններից կազդուրվեց՝ Շապուհը կամեցավ գնալ և Տիգրանակերտն առնել, բայց նրա առաջապահ գնդերը և լրտեսները չթողին այս բանով զբաղվել, ասելով թե դրանով հույների դեմ ձեռնարկված գործը կխանգարվի: Եվ Շապուհն առաջ անցնելով՝ այսպիսի թուլթ է գրում նրանց.-

Շապուհի թուլթը Տիգրանակերտին

«Մագդեզանց քաջ Շապուհ արքայից արքան տիգրանակերտցիներին, որ այլևս չեք հիշվելու արյաց և անայրաց մեջ:

Ես կամենում էի ձեզանից սկսելով բոլոր առաջիկա քաղաքները մուտք գործել խաղաղությամբ և քաջին վայել ազնվականությամբ: Եվ եթե դուք տիգրանակերտցիներդ, որ առաջինն եք, ինձ, որ չեի հարձակվում, այլ ուղևորության նպատակով էի գալիս, հակառակ կանգնեցիք, մյուսներն էլ ձեզանից օրինակ կառնեն նույնպես վարվեու: Բայց իմ դարձի ժամանակ իմ բարկությամբ ձեզ այնպես կվնասեմ, որ նորից օրինակ դառնաք խելացնոր ստահակներին»:

ԻԷ

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԱՐՇԱԿԱՎԱՆԸ ՇԻՆՎԵՑ ՈՒ ԿՈՐԾԱՆՎԵՑ, ԵՎ ԱՆԻՆ ԱՌՆՎԵՑ

Բայց Արշակն ավելի ևս հանդգնելով մի անմիտ գործ գործեց: Մասիս լեռան թիկունքում նա շինեց մի դաստակերտ՝ մեղավոր մարդկանց ժողովատեղի, և հրաման արձակեց, թե ով որ կարողանա այդտեղ ընկնել ու բնակվել, նրա վրա դատական օրենքը չի գործի: Անմիջապես ամբողջ հովիտը ծովացած լցվեց մարդկանց բազմությամբ, որովհետև ավանդառուներն ու պարտապանները, ծառաներն ու հանցագործները, գողերն ու մարդասպանները, ուրիշների կանանց փախցնողները և ուրիշ սրանց նմաններ փախչում ապաստանում էին այնտեղ, և նրանց դեմ հարց ու դատաստան չկար: Նախարարները շատ անգամ բողոքեցին, բայց Արշակը նրանց չլսեց, այն աստիճան, որ նրանք մինչև Շապուհին դիմեցին: Եվ երբ Շապուհը Հունաստանից ետ էր դառնում, իր սպասավորներից մեկին հայ գնդով ուղարկեցին, որ երբ դեպքը գա, Արշակին բռնի, բայց նա խուսափեց նրանից, փախավ Կովկասի կողմերը, վրացիների հետ միաբանելով:

Իսկ Պարսից սպարապետը Հայաստան գալով նախարարների օժանդակությամբ առնում է Անի ամրոցը, ավարում են այնտեղ պահված բոլոր արքունական գանձերը, այլև թագավորների ոսկորները, չգիտեմ՝ Արշակին նախատինք հասցնելու նպատակով, թե որևէ հեթանոսական հմայքի համար: Բայց հետո նախարարները խնդրեցին ետ ստացան ոսկորները և թաղեցին Աղքք ավանում, որ Արագած կոչված լեռան ստորոտումն է: Որովհետև նրանք չկարողացան ջոկել հեթանոսների և հավատացյալների ոսկորները, քանի որ գերողները խառնել էին իրար հետ, ուստի արժան չհամարեցին թաղել սրբերի հանգստարանում, Վաղարշապատ քաղաքում:

Իսկ հայոց նախարարները ժողովվելով դիմեցին թագավորական դաստակերտ Արշակավանի վրա, սրով կոտորեցին տղամարդկանց և կանանց, բացի ծծկեր երեխաներից, որովհետև նրանք յուրաքանչյուրը կատաղած էին իրենց ծառաների և հանցավորների դեմ: Այս բանը թեպետ իմացավ Մեծն Ներսեսը, բայց չկարողացավ կոտորածից առաջ հասնել, այլ հասավ վերջում, երբ կոտորվածների երեխաներին բաժանելով ուզում էին գերի տանել, ինչպես հեռավոր թշնամիների երեխաների: Մեծն Ներսեսը նրանց ազատեց և հրամայեց քթոցներով կրել մի գոմ, նրանց համար սնուցիչներ և սնունդ նշանակեց: Հետո նրանք մեծանալով ավան կազմեցին, որ այս պատճառով կոչվեց Որթք (քթոցներ):

ԻԸ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԱՌՆՎԵԼԸ ԵՎ ՀԻՄՆՈՎԻՆ ՔԱՆԴՎԵԼԸ

Իսկ Շապուհը եկավ Տիգրանակերտ: Դռները դարձյալ կողպեցին ընդդիմանալու նրան և պարսպի վրա բարձրանալով աղաղակում էին.»Հեռացիր մեզանից, Շապուհ, ապա թե ոչ պատերազմով քեզ առաջինից ավելի մեծ չարիքներ կհասցնենք»: Իսկ նա պատասխանեց.»Ով քաջ հայեր, որ ինքներդ ձեզ արգելել փակել եք Տիգրանակերտի պարիսպների հետև, և ներսից սպառնալիքներ եք արձակում: Քաջ տղամարդիկ կովում են արձակ դաշտում և ազատ տեղում, կանայք են որ փակվում են, առաջիկա կովից վախենալով»: Այս ասելով դարձավ գերի բռնված հույն զինվորներին և ասաց. «Եթե ձեր կովելով այս քաղաքն առնեմ, ձեզ բոլորիդ կազատեմ ձեր ընտանիքներով հանդերձ», իսկ պարսից զորքերին հրամայեց քաղաքի շուրջը պտտվել և պարիսպի վրա եղողներին նետերով խոցոտել:

Իսկ հույները մոտ գալով, մեծ ուժով պարսպին դեմ դրին էշ կոչված գործիքը: Սա մի անվավոր մեքենա է, որ քշելով տանում են երեք մարդ, նրանց ներքևում կան կացիններ, երկբերանի սակրներ և սրածայր մուրճեր՝ հիմքերը փորելու համար, և այն պատերը, որ Հայկազնյան Տիգրանը շինել էր հաստ և ամուր, հիմքից քանդելով, տապալեցին, դռներում և բոլոր կողմերում կրակներ վառեցին, և նետում էին քարեր, նետեր և տեգեր: Մերոնք խոցոտվելով շշկվեցին: Ամբողջ զորքը ներս մտավ, պարսկական ձեռքը չէր հոգնում բազմախողխող սուրը արյունով հագեցնելուց, այնպես որ սպանվածների արյունով լցվում էին հիմքերը: Իսկ հունական ձեռքը կրակի էր մատնում բոլոր փայտակերտ շինությունները: Շապուհը կոտորածից մնացածներին գերի առնելով չվում է Պարսկաստան, իսկ Հայաստանում եղած գնդերին մարդիկ է ուղարկում, հրամայելով, որ Սյունյաց տոհմը բնաջինջ անեն, անզավակ դարձնեն¹⁶³:

ԻԹ

---

163 Սյունյաց տոհմը բնաջինջ անելու պատճառն այն էր, որ Տիգրանակերտի հայ զորքի պետը և Շապուհին դիմադրողը Անտիոքն էր (ըստ Փավստոսի՝ Անդովկ), Արշակի աները, Սյունյաց իշխանը:

Շապուհի համար դարձյալ խոռվություններ ծագեցին նույն հյուսիսական ազգերից, իսկ խաղաղությունը շուտ եկավ հույների կողմը, համաձայն այն խոսքի, թե փոփոխակի իրար փոխարինում են, սրանց խաղաղությունը նրանց խոռվության մեջ է կայանում, և նրանց խաղաղությունը սրանց խոռվության մեջ, այնպես որ մեկի վախճանը մյուսի սկիզբն է դառնում: Որովհետև Վաղենտիանոսը¹⁶⁴ Բերգիտին կոչված բերդում հիվանդանալով մեռնում է, և տերությունն առնում է նրա եղբայր Վաղեսը, որը գոթերի հետ բարեբախտ պատերազմ մղելով ու հաղթելով ետ է դառնում և անմիջապես զորք է ուղարկում Միջագետք, Հայաստան՝ Շապուհին օգնական զորք տալու համար:

Բայց Արշակը վրացական գնդով գալով՝ իր մտերիմներից էլ սակավաթիվ զորք է ժողովում և պատերազմ է սկսում այն նախարարների դեմ իր Արշակավան դաստակերտի վրեժն առնելու համար: Նրանք էլ միաբանելով՝ Ներսեհի՝ Կամսարի որդու առաջնորդությամբ պատերազմով դիմադրում են Արշակին: Տեղի է ունենում սաստիկ կռիվ, որի մեջ յուրաքանչյուր կողմից շատ մարդիկ են ընկնում, տղամարդ տղամարդի դեմ դուրս գալով, ոչ մեկը չէր կամենում պարտություն կրած լինել: Երբ նրանք սրանով են լինում զբաղված, վրա են հասնում կայսրական զորքերը: Այն ժամանակ Արշակը տեսնելով, թե իրեն թշնամի են Շապուհը, Վաղեսը և իր նախարարները, ամենքից լքված՝ շատ անգամ մարդ է ուղարկում Մեծն Ներսեսի մոտ աղաչանքով, խոստանում է ետ կանգնել բոլոր չար ճանապարհներից, նրա կամքով վարվել, քուրձով ու մոխրով ապաշխարել, միայն թե նա գա, խաղաղություն գցի և իրեն փրկի հզոր հույների ձեռքից: Նույն բանի համար նախարարների կողմից էլ իրար վրա հաճախ խնդիրներ էին գալիս, այնպես էլ եպիսկոպոսները ժողով գումարելով նրան թախանձելով խնդրում էին, որ անտարբեր չմնա իր վիճակի (երկրի) կորուստին:

---

164 Վաղենտիանոս Փլաբիոս կայսր, զորքի կողմից կայսր ընտրվեց 364 թվին, մեռավ 375-ին: Նրան հաջորդեց եղբայրը, Վաղես, որ նույն 364- ից սկսած եղբոր հետ կառավարում էր պետությունը, իսկ նրա մահից հետո միահեծան կառավարեց: Գրեթե բոլոր ժամանակ նա պատերազմ էր մղում պարսիկների դեմ, բայց խոշոր պարտություն կրեց գոթերի դեմ պատերազմում և փախուստի ժամանակ մեռավ: Վաղեսն Արիոսի վարդապետության հետևողն էր և սրանով է բացատրվում Մեծն Ներսեսի՝ Արշակ թագավորի պատգամավորի՝ աքսորը, թեպետ մանրամասնությունները տարբեր են պատմում Փավստոսը և Խորենացին:

Ապա Մեծն Ներսեսը համաձայնելով եկավ և նրանց մեջ խաղաղություն հաստատեց, որովհետև թագավորն էլ, նախարարներն էլ նրան լսեցին, բացի Արծրունիների նահապետ Մերուժանից և նրա քրոջ ամուսին Վահան Մամիկոնյանից, որոնք անլսող եղան և ապստամբվելով գնացին Շապուհի մոտ: Իսկ մյուս բոլոր նախարարները ուխտ հաստատեցին, որ թագավորն այնուհետև ուղղությամբ վարվի և իրենք հավատարմությամբ նրան ծառայեն: Այսպես հաստատվեց նրանց մեջ: Բայց հունաց զորքերի մոտ էլ գնաց Մեծն Ներսեսը և աղաչում էր, որ մեր երկրին վնաս չհասցնեն, այլ հարկերն ստանան, Արշակի որդուն՝ Պապին բոլոր նախարարների որդիներով հանդերձ պատանդ վերցնեն ու ետ դառնան: Քաղցր և մեծ Թեոդոս զորավարը համաձայնեց ու դարձավ կայսրի մոտ պատանդներով հանդերձ, հետը տանելով Մեծն Ներսեսին Արշակի թղթով, որ հետևյալ բովանդակությունն ուներ.-

Արշակի թուղթը Վաղեսին

«Մեծ Հայքի Արշակ թագավորը և Արամյան ազգի բոլոր նախարարներս մեր տիրոջ՝ ինքնակալ Վաղես Ավգոստոսիդ և քո Գրատիանոս որդուդ ողջունում են:

Թող ինքնակալդ այնպես չմտածե, թե մենք ձեզ ատելուց արհամարհեցինք կամ մեզ հզոր համարելով ասպատակող գունդ ուղարկեցինք հունաց երկիրը, բայց գիտենալով, որ մեծ խռովություն է ծագել ձեր մեջ և որ ոչ ոք մեզ չի փրկի Շապուհի ձեռքից, երկյուղից նրան օգնեցինք մի փոքր գնդով, բայց ես ինքս, Արշակս, նրա հետ չեկա, հավատարիմ մնալով ձեզ, որի պատճառով նա ավերեց մեր երկիրը, մինչև անգամ մեր հայրերի գերեզմանները փորեց, ոսկորները հանեց: Արդ՝ այս իրողություններին հավատալով՝ հաստատ պահեց ձեր նախկին սերը դեպի մեզ և մենք հավատարմությամբ ձեզ կծառայենք»:

Բայց Վաղեսը ոչ թուղթը կարդաց և ոչ Մեծն Ներսեսին կամեցավ տեսնել, այլ ուղղակի հրամայեց նրան աքսորել և բոլոր պատանդներին սրե անցկացնել:

Լ

ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԵՍԻ ԱՔՍՈՐՎԵԼԸ ԵՎ ԱՆԲՆԱԿ ԿՂԶԻ ԳՑՎԵԼԸ, ԵՎ ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ
ՆՐԱՆՔ ԿԵՐԱԿՐՎՈՒՄ ԷԻՆ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԽՆԱՄՔՈՎ